

Dames en heren, familie, vrienden , hier en ook thuis via de livestream

Welkom bij deze Anton de Kom-lezing. Het is voor mij een grote eer om hier – op verzoek van de directeur van het verzetsmuseum Liesbeth van der Horst – deze lezing te verzorgen. Een speciaal welkom aan het panel van Lisette Tanis, Ruben Brave en Lilian Callender die zich bereid getoond hebben om hun bijdrage aan deze avond te verlenen. En uiteraard welkom aan Karel Smouter die dit panel zal leiden. Net als Liesbeth wil ik ook graag even stil staan bij Judith de Kom, die ons op 13 oktober 2024 ontviel. Met haar overlijden verloren we een icoon. Een icoon die met het succes van haar jarenlange inzet voor spijtbetuiging van de Nederlandse regering aan haar vader Anton de Kom bewijst, dat het recht, hoe lang het ook op zich laat wachten, zal zegevieren. Zij is in mijn en ik hoop ook uw gedachten.

Toen ik als jong meisje voor het eerst *Wij slaven van Suriname* las, voelde ik iets diep persoonlijks. Het boek bracht verhalen van verzet en onrecht tot leven, maar vooral verhalen van kracht. Ik herkende de plantage Arendsrust, een echo van de verhalen die mijn familie stilzwijgend droeg. Maar wat me als kind vooral bijbleef, was het beeld van overleven: vrouwen die ondanks alles doorgingen, die op hun schouders gemeenschappen bouwden. Het was een beeld dat niet alleen in dat boek leefde, maar ook in mijn eigen opvoeding. Jaren later, toen ik “wij slaven van Suriname” opnieuw las, drong een ander verhaal tot mij door: het verhaal van de zwarte vrouw. Niet als bijfiguur, maar als een fundament van hoop, overleven en veerkracht in een onmenselijk systeem.

Wat me vooral trof, was hoe Anton de Kom de zwarte vrouw centraal stelt in zijn reflecties op slavernij en vrijheid. Zijn woorden getuigen van respect en bewondering. Ik citeer:

"Moedertje, ver weg van dit koude land waar ik zit te schrijven, moedertje in Suriname, met uw grijze haar, met uw vroeggebogen gestalte, die gewerkt en gezwoegd hebt van de ochtend tot de avond om mij te doen leren, aan U wijd ik dit donkerste hoofdstuk onzer historie."

Deze erkenning van de rol en kracht van zwarte vrouwen is zeldzaam in de geschiedschrijving. En natuurlijk is Anton de Kom niet de enige schrijver van zijn tijd die de zwarte vrouw centraal stelt en erkent. Een jaar later in 1935, deed

Cola Debrot, met het boek *Mijn zuster de negerin* hetzelfde. Maar hij was wel de eerste, zeker van Surinaamse bodem. En gedurende de jaren hebben we verschillende variaties van een sterke zwarte vrouw in de geschiedenis gezien. Mogen ervaren. Overlevenden: ze waren dragers van hoop en toekomst.

Vrouwen zoals Ma Pansa, die rijstzaadjes in haar haar verborg en plantte om haar gemeenschap te voeden, en Yaya Dande, die met haar kennis van natuurlijke remedies medische zorg bood aan degenen die verstoken waren van enige hulp. Maar ook vrouwen zoals Marian Markelo, LiLian Callender, Gerda Havertong, Maria Liberia Peters, Helen Burlison, Jetty Mathurin, Joyce Sylvester, mijn moeder, nu overleden, Marie Yvonne Nooitmeer-Bel. Maar ook zusters van een andere moeder, vrouwen die mij hebben geïnspireerd, uitgedaagd, maar ook vrouwen waarvan ik ook vind dat de maatschappij, de samenleving, ze moet kennen. Allen zwarte vrouwen die hun kracht hebben laten zien, vrouwen die ons respect verdienen, omdat zij in de afgelopen jaren, waarin er geen aandacht was voor het slavernijdossier en de doorwerking daarvan in het heden, maar ook nu, zich staande houden en hebben gehouden. En ons hebben laten zien hoe vrouwelijk leiderschap eruit ziet.

Aan al die vrouwen zeg ik namens ons allen: dank u wel.

En toch, dames en heren, moet ik ook een ander perspectief delen. Want wat betekent het om altijd sterk te moeten zijn? Wat verliezen we wanneer kracht niet langer een eigenschap is, maar een plicht?

Het concept van de "sterke zwarte vrouw" komt voort uit een historische context waarin zwarte vrouwen, vaak tegen de achtergrond van slavernij, kolonialisme en racisme, moesten overleven in omstandigheden waarin ze systematisch werden gemarginaliseerd. Hun kracht werd hun overlevingsmechanisme, maar dit werd tegelijkertijd een stereotype dat hen zowel bewondering als onrecht bracht: zwarte vrouwen als onbreekbare pilaren, figuren die alles aankunnen zonder te klagen:

Dit beeld ontnemt hen de ruimte om hun menselijkheid volledig te laten zien: om pijn te voelen, om hulp te vragen, om kwetsbaar te mogen zijn.

Dit stereotype is de lens waardoor de wereld zwarte vrouwen bekijkt. Het is wat zwarte vrouwen verheft én gevangenhoudt.

Misschien wel het meest verontrustende gevolg van deze opgelegde kracht is het risico op ontmenselijking. Zwarte vrouwen worden vaak gereduceerd tot symbolen van veerkracht en steun voor anderen, terwijl hun eigen behoeften en emoties worden genegeerd. Deze ontmenselijking versterkt niet alleen het stereotype van de sterke zwarte vrouw, maar ook de maatschappelijke structuren die hen marginaliseren. Het ontnemt hen het recht om volledig mens te zijn, in al hun complexiteit en authenticiteit.

Wanneer kracht een verplichting wordt, verliezen zwarte vrouwen niet alleen hun recht op kwetsbaarheid, vrijheid en zelfzorg, maar verliest de samenleving ook. De reductie van hun menselijkheid berooft ons allen van de diversiteit en rijkdom die zij zouden kunnen inbrengen als zij vrij waren om zichzelf te zijn.

Als de kracht van zwarte vrouwen niet langer een keuze is, maar een maatschappelijke verwachting, verliezen we een authentiek beeld van zwarte vrouwen. We blijven hen reduceren tot stereotype archetypes, in plaats van hen te zien als complexe, veelzijdige mensen met eigen dromen, emoties en behoeften. We verliezen de mogelijkheid tot solidariteit: de mythe van de

"sterke zwarte vrouw" maakt het moeilijker voor anderen om zich met haar te identificeren of samen te werken.

De mythe in de praktijk

De mythe van de "sterke zwarte vrouw" heeft in de praktijk diepgaande en schadelijke gevolgen, die zichtbaar zijn in drie belangrijke domeinen: gezondheid, werk en persoonlijke relaties. Deze gebieden tonen hoe diepgeworteld het stereotype is en hoe het bijdraagt aan structureel onrecht en persoonlijke worstelingen.

Gezondheid: een systeem dat faalt

Zwarte vrouwen worden wereldwijd geconfronteerd met zorgsystemen die hen niet de steun en zorg bieden die zij nodig hebben. In de Verenigde Staten sterven zwarte vrouwen bijvoorbeeld drie keer zo vaak tijdens of na de bevalling als witte vrouwen. In Nederland lopen vrouwen met een migratieachtergrond een aanzienlijk verhoogd risico op complicaties tijdens zwangerschap en bevalling. Deze schrijnende cijfers zijn niet alleen het gevolg van sociaaleconomische factoren, maar ook van raciale vooroordelen binnen de zorg, onbekendheid met de symptomen van ziekten bij zwarte vrouwen of het simpelweg niet serieus nemen van de stem van een zwarte vrouw.

Daar kan ik van meepraten: op 30-jarige leeftijd, 20 jaar geleden, kreeg ik een sinustrombose, een bloedprop in mijn hersenen. Dat ging gepaard met veel hoofdpijn. De huisarts legde een relatie tussen mijn aanstaande vakantie na lange tijd naar Suriname en mijn drukke sociale leven. Maar ik ken mijn lichaam en wist dat dit geen normale hoofdpijn was. Uiteindelijk ging ik zonder verwijsbrief naar de spoedeisende hulp, waarbij een oplettende arts ervoor koos om voor de zekerheid een hersenscan te maken. De schrik daarna was groot, want er was sprake van bloedstolling, alle aderen zaten dicht. Nog steeds is niet helder hoe de bloedprop is ontstaan en waarom ik geen uitvalverschijnselen had. De analyse is dat ik vanwege het feit dat mijn voeten, en grote teen, elke dag gemasseerd werden door mijn toenmalige partner, erger is voorkomen.

Een onderzoek gepubliceerd in het wetenschappelijke tijdschrift *Pain* toont aan dat zwarte patiënten, inclusief vrouwen, systematisch minder pijnstilling krijgen dan witte patiënten. Onbewuste vooroordelen, zoals de aanname dat zwarte mensen een hogere pijngrens hebben, leiden tot tragische medische uitkomsten. Het verhaal van Serena Williams, die na haar bevalling bijna overleed door een bloedprop die aanvankelijk werd genegeerd, onderstreept deze realiteit. Als zelfs een van de beroemdste en invloedrijkste vrouwen ter wereld niet immuun is voor raciale vooroordelen, hoe kwetsbaar zijn dan zwarte vrouwen zonder haar privileges?

Werk: overbelast en ondergewaardeerd

In professionele omgevingen worden zwarte vrouwen vaak gezien als de "rots" van hun team – probleemoplossers die alles aankunnen en altijd paraat staan. Deze perceptie leidt ertoe dat zij vaker extra verantwoordelijkheden krijgen, zonder dat dit gepaard gaat met passende erkenning of beloning. In Nederland verdienen vrouwen van kleur gemiddeld 20% minder dan hun witte vrouwelijke collega's en hebben zij minder toegang tot mentorschap en promotiekansen.

Daarnaast blijkt dat zwarte vrouwen in leiderschapsrollen twee keer zoveel kans hebben om als "overbelast" te worden bestempeld. Tegelijkertijd leiden hun inspanningen zelden tot promoties of zichtbare erkenning. Het resultaat is een diepgeworteld gevoel van onderwaardering en een extra emotionele last, die niet alleen hun werkplezier vermindert, maar ook hun mentale gezondheid onder druk zet. Immers: de belofte dat opleiding de heilige graal is en tot een gelijk speelveld leidt, wordt niet waargemaakt, vaak alle inspanningen ten spijt.

Persoonlijke relaties: emotionele lasten

Binnen families en gemeenschappen wordt van zwarte vrouwen vaak verwacht dat zij de emotionele steunpilaren zijn. Zij zorgen voor anderen, bieden troost en lossen problemen op, zonder zelf de ruimte te krijgen om steun te ontvangen. Deze dynamiek leidt tot mentale uitputting en een gebrek aan ruimte voor hun eigen emoties en behoeften.

Een studie van de American Psychological Association toonde aan dat zwarte vrouwen zich vaak "verplicht voelen" om sterk te blijven, zelfs wanneer ze psychologische hulp nodig hebben. Het stigma rondom kwetsbaarheid maakt

het moeilijk voor hen om hulp te zoeken, waardoor ze gevangen blijven in het stereotype van de sterke zwarte vrouw. Dit versterkt de cyclus van emotionele overbelasting en het gebrek aan wederkerige steun.

Hoe ontmantelen we deze mythe?

Het doorbreken van het stereotype van de "sterke zwarte vrouw" is een complexe uitdaging die vraagt om zowel individuele als collectieve inspanningen. Hoewel het niet uitsluitend de verantwoordelijkheid van zwarte vrouwen is om deze maatschappelijke verwachtingen te veranderen, kunnen zij wel concrete stappen ondernemen om hun eigen welzijn te bevorderen en bij te dragen aan een meer genuanceerd beeld van wat het betekent om zwart en vrouw te zijn.

Een belangrijke eerste stap is het erkennen van emoties en behoeften. Zwarte vrouwen kunnen zichzelf toestaan om kwetsbaar te zijn en ruimte maken voor hun gevoelens, zonder oordeel. Het ontwikkelen van zelfbewustzijn, waarbij persoonlijke grenzen en behoeften centraal staan, helpt om de emotionele last te verlichten. Zelfzorg moet hierbij een prioriteit zijn. Activiteiten zoals meditatie, lichaamsbeweging, rustmomenten en het uitoefenen van hobby's kunnen bijdragen aan zowel mentale als fysieke gezondheid.

Daarnaast is het belangrijk om steun te zoeken en een ondersteunend netwerk op te bouwen. Door je te omringen met mensen die je begrijpen en steunen – vrienden, familie of gelijkgestemden in de gemeenschap – kun je een veilige ruimte creëren waarin je jezelf kunt zijn. Professionele hulp inschakelen, bijvoorbeeld een therapeut of counselor die bekend is met de uitdagingen van zwarte vrouwen, kan eveneens helpen om emotionele en mentale lasten te verwerken.

Het stellen van grenzen is een andere cruciale stap. Door "nee" te leren zeggen en duidelijke grenzen te stellen, zowel in persoonlijke als professionele relaties, kunnen zwarte vrouwen voorkomen dat ze overbelast raken. Open communicatie over hun behoeften en gevoelens is hierbij essentieel, zodat anderen realistische verwachtingen hebben en misverstanden worden voorkomen.

Educatie en zelfreflectie zijn eveneens krachtige hulpmiddelen. Zwarte vrouwen kunnen zich verdiepen in literatuur en andere bronnen die hun ervaringen belichten en hen helpen de impact van het stereotype beter te begrijpen. Het delen van deze inzichten met anderen kan bijdragen aan bewustwording en een bredere maatschappelijke verandering.

Gemeenschapsvorming en solidariteit spelen ook een grote rol. Het verbinden met gelijkgestemden en deelnemen aan groepen of organisaties die zich richten op empowerment, biedt een platform voor steun en samenwerking.

Mentorschap, waarbij ervaringen en kennis worden doorgegeven aan jongere generaties, kan eveneens helpen om kracht en veerkracht binnen de gemeenschap te versterken.

Advocatuur en activisme bieden mogelijkheden om structurele veranderingen te bevorderen. Door je uit te spreken tegen onrecht en je in te zetten voor initiatieven die gezondheidszorg, werkomstandigheden en sociale ondersteuning voor zwarte vrouwen verbeteren, kun je bijdragen aan een rechtvaardiger samenleving. Dit kan ook door beleidsveranderingen te ondersteunen die gericht zijn op inclusie en gelijkheid.

Zelfcompassie cultiveren is daarbij onmisbaar. Zwarte vrouwen moeten zichzelf toestaan om mild te zijn voor zichzelf, te erkennen dat ze niet altijd sterk hoeven te zijn en dat hulp vragen een teken van kracht is. Door stil te staan bij hun successen en deze te vieren, kunnen zij zichzelf waarderen los van de maatschappelijke verwachtingen die hen worden opgelegd.

Ten slotte is het belangrijk om aandacht te besteden aan media en representatie. Door media te ondersteunen die een veelzijdig en authentiek beeld geven van zwarte vrouwen, en door zelf openlijk je verhaal te delen, kan bijgedragen worden aan het doorbreken van eenzijdige stereotypes en het bevorderen van een meer genuanceerde representatie.

Hoewel deze stappen krachtig kunnen zijn, is het cruciaal te benadrukken dat de verantwoordelijkheid voor verandering niet alleen bij zwarte vrouwen ligt. Het doorbreken van schadelijke stereotypes en het creëren van een rechtvaardige samenleving vereist een collectieve inspanning. Bondgenoten kunnen bijdragen door hun eigen vooroordelen te onderzoeken, actief te luisteren naar de ervaringen van zwarte vrouwen, en te werken aan inclusieve

en rechtvaardige systemen. Samen kan zo een wereld worden gecreëerd waarin zwarte vrouwen vrij zijn om zichzelf te zijn, zonder de beperkende last van maatschappelijke verwachtingen.

Wat verwachten we van de maatschappij?

De strijd tegen de mythe van de sterke zwarte vrouw vraagt om systematische verandering. Hier zijn enkele belangrijke stappen:

1. Herziening van geschiedschrijving

De verhalen van zwarte vrouwen moeten volledig worden geïntegreerd in onze geschiedschrijving. Hun kracht en veerkracht moeten worden erkend, maar niet los van hun pijn en offers.

2. Betere toegang tot zorg

Gezondheidszorgsystemen moeten worden getraind om vooroordelen te herkennen en te bestrijden. Inclusieve en empathische zorg is essentieel om zwarte vrouwen te beschermen.

3. Intersectioneel beleid

Beleidsmakers moeten rekening houden met de unieke uitdagingen van zwarte vrouwen. Gendergelijkheid moet hand in hand gaan met raciale gelijkheid. Beleidsmakers, werkgevers en gemeenschappen moeten specifieke initiatieven ondernemen om de lasten van zwarte vrouwen te verlichten. Dit omvat betere toegang tot gezondheidszorg, mentoringprogramma's en gelijkwaardige kansen in professionele omgevingen

Een recent voorbeeld is de Wet ingroeiquote en streefcijfers. Deze wet geldt sinds 01 januari 2022 en heeft als doel de verhouding tussen vrouwen en mannen in de top en subtop evenwichtiger te maken. De wet is bekend om het quotum – ook bekend als het 'vrouwenquotum' of 'diversiteitsquotum' – maar bevat ook andere regelingen. De wet bestaat uit een ingroeiquote voor de ongeveer 100 beursgenoteerde bedrijven in Nederland. Daarnaast bevat de wet een streefcijferregeling en transparantieplichting voor de 5.000 'grote' vennootschappen in Nederland. Die grote vennootschappen moeten aan de SER rapporteren over de man-vrouwverhouding in het bestuur, de raad van commissarissen (rvc) en de subtop. Ze moeten bovendien laten zien welke

streefcijfers en bijbehorende plannen van aanpak ze hebben opgesteld om diversiteit in de (sub)top te vergroten. Bedrijven en de SER komen zo samen in actie om werk te maken van diversiteit in de top. In zijn soort is dit een fantastische wet. Ik kan me herinneren dat ik in de jaren dat ik actief was bij verschillende vrouwenorganisaties, zowel in de politieke als maatschappelijke sector veel vergaderd heb over de noodzaak van deze wet, dit quorum. Maar het spijt mij echt om te moeten constateren dat deze wet geen lans breekt voor culturele diversiteit. En dat betekent dat vrouwen van kleur, maar ook zeker zwarte vrouwen over het hoofd worden gezien. De participatie van onze zwarte zusters die op dit strategisch niveau kunnen opereren is namelijk niet gegarandeerd, niet belegd, heeft geen focus en dat is zonde.

4. Educatie en representatie

Onderwijs en media moeten meer ruimte maken voor genuanceerde representaties van zwarte vrouwen. Het beeld van de sterke zwarte vrouw moet worden aangevuld met verhalen die kwetsbaarheid en complexiteit tonen.

Ik rond af:

Anton de Kom zag zwarte vrouwen niet alleen als overlevenden, maar als fundamentele bouwstenen van gemeenschappen en toekomst. Zijn woorden herinneren ons eraan dat kracht niet losstaat van menselijkheid. Zwarte vrouwen verdienen zorg, erkenning en ruimte om kwetsbaar te zijn.

De mythe van de sterke zwarte vrouw mag geen excuus meer zijn om zorg te onthouden of ongelijkheid te negeren. Het is tijd om zwarte vrouwen te erkennen zoals ze werkelijk zijn: complete, complexe mensen met recht op kracht én kwetsbaarheid. Laten we deze mythe ontmantelen, en ruimte maken voor een nieuwe werkelijkheid waarin zwarte vrouwen worden gezien en gehoord – niet als symbolen, maar als mensen.

Bedankt voor uw aandacht